

ZAMONAVIY SAN’ATDA EKOLOGIK ONG VA “EKO-ART” YO‘NALISHNING BADIY IFODASI

Safarov Farrux Faxriddinovich

Buxoro ixtisoslashtirilgan san’at maktabi internati

Annotatsiya: *Ushbu Maqolada zamonaviy san’atda ekologik muammolar aks etishi, “eko-art” yo‘nalishining vujudga kelish sabablari va badiiy ifoda vositalari tahlil qilinadi. Ekologik ongni shakllantirishda san’atning roli, badiiy asarlar orqali tabiat muhofazasiga e’tiborni oshirish, eko-materiallardan foydalanish va xalqaro amaliyotda ushbu yo‘nalishning o‘rni haqida so‘z yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *eko-art, ekologik ong, zamonaviy san’at, ekologik san’at, tabiiy materiallar, ekologik ifoda, badiiy ong, estetik tarbiya.*

XXI asr insoniyatni atrof-muhit bilan bo‘lgan munosabatlarni qayta ko‘rib chiqishga majbur qilmoqda. Global isish, suv tanqisligi, chiqindilar muammosi, bioxilma-xillikning kamayishi kabi ekologik muammolar inson ongida tobora ko‘proq o‘rin egallayapti. Bu muammolar san’atda ham o‘z aksini topmoqda. Ayniqsa, zamonaviy san’atda “eko-art” yoki ekologik san’at deb ataluvchi yo‘nalish shakllanib, ijtimoiy ongni uyg‘otish, inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanatni eslatish, madaniy refleksiyani faollashtirishga xizmat qilmoqda.

San’at har doim o‘z davrining o‘zgarmas ko‘zgusi bo‘lgan. Bugungi san’at esa insoniyatning ekologik halokat yoqasida turganini badiiy ifoda orqali yetkazishga intilmoqda. Bu jarayon ayniqsa tasviriy san’at, land-art, installyatsiya, performans kabi yo‘nalishlarda faol ko‘rinmoqda.

“Eko-art” atamasi “ekologik san’at” degan ma’noni anglatib, ilk bor 1960–70-yillarda G‘arbda shakllangan. Bu san’at yo‘nalishi insoniyat va tabiat o‘rtasidagi buzilgan aloqani tiklashga chaqiruvchi badiiy harakat sifatida maydonga chiqdi. Dastlabki ishlar tabiatda amalga oshirilgan yer san’ati (land-art) asarlari bo‘lib, ular inson aralashuvisiz yo‘qolib ketuvchi shaklda yaratilgan.

Bu yo‘nalishning asosiy maqsadi — ekologik ongni san’at vositasida shakllantirish, insoniyatni o‘zining tabiiy muhitga bo‘lgan munosabatini qayta ko‘rib chiqishga undashdir.

Eko-artning asosiy badiiy vositalari

Zamonaviy ekologik san’at ko‘plab turdagi vositalar va shakllarda namoyon bo‘ladi. Quyidagilar asosiy uslub va vositalar hisoblanadi:

- Tabiiy materiallardan foydalanish (yaproqlar, daraxt po‘stlog‘i, tosh, tuproq, suv, qum va h.k.)
- Qayta ishlangan materiallar (recycling-art) – plastmassa, shisha, metall chiqindilaridan badiiy asarlar yaratish

- Land-art – ochiq makonda, ko‘pincha o‘z-o‘zidan yo‘q bo‘ladigan tabiat ob’ektlari asosida yaratilgan inshootlar

- Installatsiya va performans san’ati – ekologik mavzularni kontseptual va emotsional ifoda qilish imkonini beradi

Bu vositalar yordamida ijodkor o‘z g‘oyasini nafaqat vizual, balki hissiy va ijtimoiy jihatdan ham yetkazishga harakat qiladi.

“Eko-art” asarlarining maqsadi nafaqat go‘zallik yaratish, balki ijtimoiy ongga ta’sir qilishdir. San’at orqali insonlar ekologik muammolar haqida o‘ylashga, o‘zining tabiiy muhitga bo‘lgan munosabatini tahlil qilishga undaladi. Masalan, plastmassa ifloslanishiga bag‘ishlangan installatsiyalar yoki suvsizlik mavzusidagi fotoperformanslar tomoshabinning nafaqat ko‘ziga, balki ongiga ham murojaat qiladi.

Bunday san’at orqali:

- Ekologik savodxonlik oshadi
- Tabiatga hurmat va mas’uliyat hissi shakllanadi
- San’at va ekologiya integratsiyasi yuzaga keladi
- Estetik tarbiya ekologik ong bilan uyg‘unlashadi

O‘zbekistonda ekologik mavzudagi badiiy asarlar soni hali ko‘p bo‘lmasa-da, bu yo‘nalishga qiziqish ortib bormoqda. Aral dengizi fojiasi, cho‘llanish, suv resurslari muammosi kabi masalalar san’atda aks ettirilishi uchun katta salohiyatga ega. Ijodkorlar tabiiy resurslarni ehtiyot qilish, chiqindilarni kamaytirish, milliy ekologik muammolarga e’tibor qaratish orqali yangi badiiy yo‘nalishlarni rivojlantirishi mumkin. O‘zbekiston xalq amaliy san’atida ekologik tamoyillar (tabiiy bo‘yoqlar, mahalliy materiallar, tabiatga uyg‘un naqshlar) azaldan mavjud bo‘lib, ularni zamonaviy “eko-art” ruhida qayta talqin etish dolzarb masalalardan biridir.

XULOSA

Zamonaviy san’atda ekologik ongni yuksaltirish muhim badiiy va ijtimoiy vazifa sifatida qaralmoqda. “Eko-art” nafaqat yangi badiiy yo‘nalish, balki insoniyatni uyg‘otishga qaratilgan harakatdir. Tabiat bilan uyg‘unlikda yashash, atrof-muhitni asrash, madaniy-estetik yondashuvlar orqali ekologik muammolarni badiiy ifoda etish san’atning kuchini, ijtimoiy mas’uliyatini va hayotiy ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. O‘zbekiston san’atida ham bu yo‘nalish bo‘yicha izlanishlar olib borish, mahalliy ekologik masalalarni milliy badiiy ifoda bilan uyg‘unlashtirish kelajak avlod uchun ham estetik, ham ekologik tarbiyaning samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi.